

روان‌شناسی تربیتی در هزاره سوم

تألیف

الهه حجازی

عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

شماره مسلسل ۹۳۶۹

شماره انتشار ۳۸۹۶

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	: حجازی، الهه، ۱۳۳۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: روان‌شناسی تربیتی در هزاره سوم / تألیف الهه حجازی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۲۶۸ ص: جدول، نمودار.
فروست	: انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۳۸۹۶.
شابک	: 978-964-03-7163-3
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: روان‌شناسی تربیتی -- راهنمای آموزشی (عالی)
موضوع	: روان‌شناسی تربیتی
شناسه افزوده	: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ج۳/ح۱۰۵۱ LB
رده‌بندی دیویی	: ۳۷۰/۱۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۹۷۴۵۱۱

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.

ISBN:978-964-03-7163-3

9 789640 371633

عنوان: روان‌شناسی تربیتی در هزاره سوم

تألیف: دکتر الهه حجازی

ویرایش ادبی: فاطمه شیخ‌لو

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است»

بها: ۲۰۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>

پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

کتاب را به پدرم تقدیم می‌کنم. از او آموختم که توکل به خداوند و تلاش
رمز موفقیت است. از پدر آموختم که حمایت از دیگران در زمانی که به
آن نیاز دارند، می‌تواند سرنوشت افراد را تغییر دهد. امروز هر چه دارم
از اوست. پدر، یاد تو در تمام لحظه‌های زندگی ام با من است.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فهرست مطالب

پیشگفتار	ذ
فصل اول - مقدمه‌ای بر روان‌شناسی تربیتی: سیر تحول تاریخی رویکردهای نظری و روش‌شناختی	۱
۱-۱ مقدمه	۱
۲-۱ دوره‌های تاریخی تکوین علم روان‌شناسی تربیتی	۲
۱-۲-۱ دوره پایه‌گذاری	۲
۱-۲-۲ دوره تثبیت و شهرت	۶
۳-۲-۱ دوره مدرن	۹
۴-۲-۱ دوره جهش و به‌روزآوری	۱۷
۳-۱ خلاصه فصل	۲۴
۴-۱ سؤال‌های اساسی برای مرور فصل	۲۵
۵-۱ واژه‌های کلیدی	۲۵
۶-۱ منابع پیشنهادی برای مطالعه بیشتر	۲۶
فصل دوم - هوش و باورهای هوشی	۲۷
۱-۲ مقدمه	۲۷
۲-۲ سیر تحول دیدگاه‌ها در زمینه هوش: از سازه‌ای ثابت تا سازه‌ای آموزش‌پذیر و چندلایه	۲۷
۳-۲ نظریه هوش‌های چندگانه	۳۵
۱-۳-۲ مبانی نظری و تعریف هوش‌های چندگانه	۳۶
۲-۳-۲ برداشت از هوش و معانی آن در نظریه هوش‌های چندگانه	۳۸
۳-۳-۲ ویژگی انواع هوش‌های چندگانه	۴۰
۴-۳-۲ نیمرخ‌های هوش‌های چندگانه	۴۴
۵-۳-۲ هوش‌های چندگانه و بافت آموزشی	۴۵
۶-۳-۲ اصول بنیادی در مدارس مبتنی بر نظریه هوش‌های چندگانه	۴۸

۵۳.....	۷-۳-۲ ابزارهای سنجش هوش‌های چندگانه.....
۵۵.....	۴-۲ نظریه هوش موفق.....
۵۶.....	۱-۴-۲ تعریف هوش موفق و مبانی نظری.....
۶۰.....	۲-۴-۲ نظریه هوش موفق و بافت آموزشی.....
۶۹.....	۳-۴-۲ ابزارهای اندازه‌گیری هوش موفق.....
۷۱.....	۵-۲ برداشت از هوش: از نظریه ضمنی هوش تا باورهای هوشی.....
۷۳.....	۱-۵-۲ باورهای - خود: باورهای عاملیت، جهان‌بینی‌ها.....
۷۴.....	۲-۵-۲ باورهای هوشی: ذاتی و افزایشی.....
۷۶.....	۳-۵-۲ باورهای هوشی و عملکرد.....
۸۱.....	۴-۵-۲ باورهای هوشی و بافت آموزشی.....
۸۲.....	۶-۲ خلاصه فصل.....
۸۳.....	۷-۲ چند سؤال اساسی برای مرور فصل.....
۸۳.....	۸-۲ واژه‌های کلیدی.....
۸۴.....	۹-۲ منابع پیشنهادی برای مطالعه بیشتر.....
۸۵.....	فصل سوم - انگیزش پیشرفت: رویکرد هدف‌محور.....
۸۵.....	۱-۳ مقدمه.....
۸۶.....	۲-۳ انگیزش پیشرفت.....
۸۷.....	۳-۳ رویکرد اهداف پیشرفت: مبانی نظری و سیر تحول.....
۹۰.....	۱-۳-۳ جهت‌گیری هدفی و الگوی دوبعدی.....
۹۵.....	۲-۳-۳ الگوهای اهداف پیشرفت.....
۱۰۸.....	۴-۳ اهداف پیشرفت و سازه‌های انگیزشی و هیجانی.....
۱۲۱.....	۸-۳-۳ الگوی کنترل - ارزش.....
۱۲۳.....	۵-۳ ابزارهای اندازه‌گیری اهداف پیشرفت.....
۱۲۷.....	۶-۳ خلاصه فصل.....
۱۲۸.....	۷-۳ سؤال‌های اساسی برای مرور فصل.....
۱۲۹.....	۸-۳ واژه‌های کلیدی.....
۱۲۹.....	۹-۳ منابع پیشنهادی برای مطالعه بیشتر.....

۱۳۱	فصل چهارم- انگیزش در نظریه خودتعیین‌گری
۱۳۱	۱-۴ مقدمه
۱۳۳	۲-۴ نظریه خودتعیین‌گری: یک فرانظریه
۱۳۳	۱-۲-۴ تعریف خودتعیین‌گری
۱۳۴	۲-۲-۴ تعریف خودتنظیمی
۱۳۴	۳-۲-۴ تعریف درونی‌سازی
۱۳۴	۴-۲-۴ تعریف یکپارچگی (انسجام)
۱۳۵	۳-۴ انگیزش در رویکرد خودتعیین‌گری
۱۳۵	۱-۳-۴ سیر تاریخی شکل‌گیری سازه انگیزش درون‌زاد
۱۳۷	۲-۳-۴ انگیزش درون‌زاد
۱۳۸	۳-۳-۴ انگیزش برون‌زاد
۱۴۱	۴-۴ مبانی نظری نظریه خودتعیین‌گری
۱۴۲	۱-۴-۴ نظریه نیازهای بنیادین روان‌شناختی
۱۴۸	۲-۴-۴ نظریه ارزیابی شناختی
۱۵۲	۳-۴-۴ نظریه یکپارچگی ارگانیزمی
۱۵۵	۴-۴-۴ نظریه جهت‌گیری‌های علی
۱۵۸	۵-۴-۴ نظریه آرمان‌ها و هدف‌های زندگی (محتوای هدف)
۱۶۰	۵-۴ الگوی سلسله‌مراتبی انگیزش و انگیزش تحصیلی
۱۶۵	۱-۵-۴ پیشایندها و پیامدهای انواع انگیزش
۱۶۸	۶-۴ سازه‌های خودتعیین‌گری و اهداف پیشرفت
۱۷۱	۷-۴ ابزارهای اندازه‌گیری سازه‌های خودتعیین‌گری
۱۷۳	۸-۴ خلاصه فصل
۱۷۳	۹-۴ سؤال‌های اساسی برای مرور فصل
۱۷۴	۱۰-۴ واژه‌های کلیدی
۱۷۴	۱۱-۴ منابع پیشنهادی برای مطالعه بیشتر
۱۷۵	فصل پنجم- بافت مدرسه - معلم
۱۷۵	۱-۵ مقدمه
۱۷۶	۲-۵ جایگاه و کارکرد مدرسه در هزاره سوم
۱۷۸	۳-۵ مدرسه؛ بافت تحول انسان

۱۸۰.....	۴-۵	مدرسه و فرایندهای انگیزشی
۱۸۲.....	۵-۵	کلاس درس: معلم
۱۸۲.....	۶-۵	باورهای معلم: باور کارآمدی و خوش‌بینی آموزشی
۱۸۳.....	۱-۶-۵	باور خودکارآمدی معلم
۱۸۹.....	۲-۶-۵	باور خودکارآمدی جمعی معلم
۱۹۴.....	۳-۶-۵	ابزار اندازه‌گیری خودکارآمدی معلم و کارآمدی جمعی معلم
۱۹۴.....	۷-۵	خوش‌بینی آموزشی
۱۹۴.....	۱-۷-۵	خوش‌بینی آموزشی معلم: سازه‌ای جدید
۱۹۸.....	۲-۷-۵	خوش‌بینی آموزشی مدرسه
۲۰۰.....	۳-۷-۵	خوش‌بینی آموزشی دانش‌آموز
۲۰۲.....	۴-۷-۵	ابزار اندازه‌گیری خوش‌بینی آموزشی معلم و مدرسه و دانش‌آموز
۲۰۳.....	۸-۵	انتظارات معلم
۲۰۷.....	۹-۵	انگیزش معلم
۲۰۹.....	۱-۹-۵	انگیزش معلم در نظریه انتظار- ارزش
۲۱۳.....	۲-۹-۵	انگیزش معلم در رویکرد اهداف پیشرفت
۲۱۹.....	۳-۹-۵	انگیزش معلم در نظریه خودتعیین‌گری
۲۲۸.....	۱۰-۵	خلاصه فصل
۲۲۹.....	۱۱-۵	سؤال‌های اساسی برای مرور فصل
۲۳۰.....	۱۲-۵	واژه‌های کلیدی
۲۳۰.....	۱۳-۵	منابع پیشنهادی برای مطالعه بیشتر
۲۳۱.....		منابع فارسی
۲۳۵.....		منابع لاتین

پیشگفتار

مدتها بود نوشتن کتابی در زمینه روان‌شناسی تربیتی ذهنم را درگیر کرده بود؛ این دغدغه از آنجا نشأت می‌گرفت که برای تدریس در دوره‌های تحصیلات تکمیلی، به کتاب‌هایی نیاز بود که به تشریح مفاهیم و نظریه‌های مهم این حوزه، به‌ویژه در دوران متأخر، بپردازند؛ اما به‌رغم وجود کتاب‌هایی ارزشمند با موضوع روان‌شناسی تربیتی، هیچ‌کدام این نیاز را، به‌خصوص درباره سازه‌ها و نظریه‌های تدوین‌شده در قرن ۲۱، برآورده نمی‌کردند؛ بنابراین تصمیم گرفتیم یادداشت‌هایم را جمع‌آوری و بازنگری کنم و با استفاده از منابع به‌روز و معتبر، یافته‌های پژوهشی محققان خارجی و پژوهش‌های خود، همکاران یا دانشجویانم، کتابی در زمینه روان‌شناسی تربیتی، با عنوان روان‌شناسی تربیتی در هزاره سوم بنویسم. در واقع، هدف از نوشتن این کتاب، ارائه تاریخی و تصویری نسبتاً کامل از پویاها و تغییرات رخ داده در سازه‌ها، نظریه‌ها و روش‌های روان‌شناسی تربیتی و همچنین حیطه‌های مهم آن است. در نوشتن این کتاب به چند موضوع و هدف توجه شده است:

الف) ارائه بینشی عمیق و درست به دانشجویان درباره نظریه‌های روان‌شناسی تربیتی و کاربرد آنها در محیط یادگیری؛

ب) آشنا کردن خوانندگان با برخی از حیطه‌های جدید این علم در قرن ۲۱؛

ج) تشریح نحوه استفاده از نظریه‌ها و سازه‌های روان‌شناسی تربیتی در پژوهش‌های عملی.

کتاب حاضر از پنج فصل تشکیل شده است:

- در فصل یکم، خواننده با «سیر تاریخی تغییرات در روان‌شناسی تربیتی» آشنا می‌شود. در این فصل، درباره چرایی چرخش بینش در دوره‌های مختلف تاریخ این علم بحث شده است و در آن سعی شده تحولات نظری و پژوهشی روان‌شناسی تربیتی در هزاره سوم، در ارتباط با رخداد‌های روز دنیا، هم در زمینه تحولات علمی، هم در حوزه‌های سیاسی-اجتماعی تشریح شود. در این فصل، خواننده می‌تواند با توجه به تجربه‌های خود، تغییرات رخ داده در روان‌شناسی تربیتی را بازنمایی کند.

- فصل دوم به موضوع «تفاوت‌های فردی یادگیرندگان در زمینه هوش» و «باورهای هوشی» اختصاص یافته است. در این فصل، سیر تحول دیدگاه‌ها در زمینه هوش ارائه شده و دو نظریه مهم در این حوزه، یعنی «هوش‌های چندگانه» و «هوش موفق»، بررسی و تحلیل شده است. در این فصل، خواننده با کاربرد این نظریه‌ها در محیط یادگیری آشنا می‌شود و می‌تواند تدریس مبتنی بر هر یک از این نظریه‌ها را طراحی کند. در انتهای فصل دوم، باورهای هوشی و انواع آن به‌طور کامل تشریح شده‌اند.

- در فصل سوم، با عنوان «انگیزش پیشرفت: رویکرد هدف‌محور»، درباره رویکرد هدف‌محور به انگیزش بحث شده است. علت انتخاب این موضوع، ترغیب دانشجویان و پژوهشگران روان‌شناسی تربیتی به استفاده از این رویکرد در پژوهش است. در این فصل، مبانی نظری رویکرد هدف‌محور در انگیزش ارائه شده، انواع الگوهای اهداف پیشرفت تشریح شده، و سازه‌های انگیزشی و هیجانی مربوط به آنها توضیح داده شده است. در فصل سوم، ابزارهای سنجش الگوهای اهداف پیشرفت نیز معرفی شده‌اند.
- فصل چهارم به «انگیزش در نظریه خودتعیین‌گری» می‌پردازد. در این فصل، ابتدا درباره مبانی نظریه خودتعیین‌گری به‌طور کامل بحث شده، سپس با توجه به یافته‌های پژوهشی، اهمیت آن در محیط یادگیری تشریح شده است. خواننده در فصل چهارم با نحوه سنجش سازه‌های خودتعیین‌گری آشنا می‌شود. در این فصل تلاش شده است تا تصویر و بینش جامعی درباره نظریه خودتعیین‌گری ارائه شود که یکی از نظریه‌های مطرح در هزاره سوم است.
- فصل پنجم به موضوع «بافت مدرسه- معلم» اختصاص دارد. در این فصل، جایگاه مدرسه در هزاره سوم با توجه به دیدگاه‌های جدید تشریح شده، سپس به معلم توجه شده که یکی از مهم‌ترین عوامل کلاس است. درباره باورهای معلم، انتظارات و انگیزش او نیز به‌طور کامل بحث شده است. برخی از مطالب فصل پنجم، دیدگاه روان‌شناسان تربیتی در هزاره سوم را درباره معلم نشان می‌دهد.
- برای درگیر کردن خواننده با مطالب کتاب، ساختار کتاب در راستای الگوی آموزش پیمان‌های تدوین شده است؛ به‌طوری‌که هر فصل با ارائه هدف کلی و هدف‌های رفتاری آغاز می‌شود، سپس متن اصلی ارائه می‌گردد و پس از آن، خلاصه‌ای از فصل درج می‌شود. پس از خلاصه فصل، سؤال‌هایی مطرح شده که پاسخگویی به آنها نیاز به تحلیل مطالب خواننده خواهد داشت. در انتهای هر فصل نیز واژه‌های کلیدی و چند منبع مهم ارائه شده است.
- امیدوارم کتاب حاضر برای همکاران، دانشجویان و مربیانی که از آن استفاده می‌کنند، مفید باشد. بازخورد خوانندگان عزیز می‌تواند انگیزه نگارنده را در رفع کمبودهای احتمالی و افزودن مطالب و فصول جدید به آن، دو برابر کند.
- در پایان می‌خواهم از تمام دانشجویانم تشکر کنم که با پیگیری خود، مرا به نگارش این کتاب ترغیب کردند و از هیچ کمکی برای به پایان رساندن آن دریغ نکردند. در این میان از خانم پریسا در ویرایش کتاب و تدوین آن داشته‌اند،

الهه حجازی

تهران- فروردین ۱۳۹۶